

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆԱԾ ԽՕՍՔԸ

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵԻԱԿԻ ԱՆՈՒԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԲԱՑՄԱՆ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ

«ՍԱՀԱԿԵԱՆ-ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ» ԳՈԼԷՃ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 1994 = 23 հոկտեմբեր 1994

Սիրելի հոգեւոր եղբայրներ եւ հարազատ հայրենակիցներ,
մշակոյթի սերը ձեր հոգիներուն մէջ վառ պահող
հայորդիներ,

Այս պահը - ինչպէս նման ուրիշ պահեր - իւրայատուկ եւ
անփոխարինելի տեղ ունի զգացողութեանս,
մտածողութեանս, յիշողութեանս եւ մէկ խօսքով ամբողջ
կեանքիս մէջ: Օր կայ որ հազար տարի կ'արժէ, հազար
տարի կայ որ մէկ օր չ'արժէր: Այս օրը ինձի համար
ժամերով թափուելիք, ժամանակով միայն վար թափուելիք
օր մը չէ, այս օրը խմորատիպ օր մըն է որ պիտի խմորէ
ինձի հետ միասին ձեր բոլորին ալ կեանքը, ձեր
գիտակցութեան մէջ վերապրեցնելով այնպիսի արժէքներ,
ինչպէս հասկացողութիւն կեանքի, հասկացողութիւն
հայութեան, որ սովորական օրերուն մեզի յաճախ չի
տրուիր:

Նախ կ'ուզէի իմ անհուն ուրախութիւնը յայտնել որ
առաջին այցելութիւնս այս կրթական յարկին
(«Սահակեան-Մկրտիչեան» գոլէճ)՝ այնպիսի գեղեցիկ եւ
խոհրդալից զուգադիպութեամբ մը համընկաւ Ռուբէն
Սեւակի յիշատակին այստեղ բացուող գրադարանի
նշման սոյն հանդիսութեան: Ասկէ աւելի մեծ պատիւ չէիք
կրնար ընել ինձ: Ուրիշ անգամ եթէ եկած ըլլայի տարբեր
իմաստ կ'ունենար, բայց այս անգամ եւ այս պայմաններու

տակ ու այս մթնոլորտին մէջ այստեղ գալս ինծի համար գերերջանիկ բերկրանքի պահ մըն է: Շնորհակալու թիւն ձեզ որ ինծի տուիք այս առիթը:

Այսօր եկած եմ առաջին հերթին ըսելու համար այս դպրոցի տնօրէնութեան, ուսուցչական կազմին եւ աշակերտութեան թէ՛ ձեզի հետ եմ այնքան ատեն, որքան այս հաստատութիւնը, այսպէս կենսունակ, հոգելից եւ ճառագայթուն կը պահէք: Մէկ խօսքով այս հաստատութեան հոգին դուք էք, որովհետեւ հոգաբարձու եւ հովանաւորող մարմինները կու գան, կը փոխուին, բայց հաստատութեանց կեանքը եւ հոգին այնտեղ ապրողներն են, քարին, հողին, երկաթին հոգի տուող անձերն են: Հետեւաբար, հոս ներկայ աշակերտներ, ուսուցիչներ, ուսուցչուհիներ եւ յարգարժան տնօրէնութիւն ձե՛րն է մեր ազգին կողմէ ձեզի վստահուած գործը, որպէսզի անոր շունչ տաք: Եւ այսօր դուք հարստացաք, որովհետեւ այնպիսի շունչ մը եկաւ աւելնալու ձեր ունեցած շունչին վրայ որ հազուագիւտ շունչ մըն է, քանի որ ազգին շունչը մարելու կոչուած արարքին ժխտումն է, Սեւակի՝ մարտիրոսի հոգին է, անոր շունչն է որ այսօր կու գայ նոր երանգ մը տալու, կեանքի նոր հոսանք մը, յորձանք մը ստեղծելու ձեր բոլորի կեանքին մէջ: Հետեւաբար առաջին հերթին կը շնորհաւորեմ ձեզ: Բայց իմ պարագային կաթողիկոսի շնորհաւորանքը երբեմն կրնայ դառնալ «պատիժ եւ փորձանք»...: Այսպէս դիւրին չեմ կրնար շնորհաւորել: Շնորհաւորանքէն ետք ձեզի պիտի յայտնեմ իմ սպասումը, որ վստահաբար սպասումն է նաեւ բոլոր իմ արիւնակից եւ հաւատակից եղբայրներուն ու քոյրերուն: Մատենադարան բանալը դիւրին է, բայց մատենադարանը շնչաւորելը, կենսաւորելն ու արժեւորելն է կենսականը: Քանի՛-քանի՛ մատենադարաններ այցելած եմ Սփիւռքի մէջ, ուր գիրքերը թաղուած կը մնան փոշիներու տակ...:

17րդ դարուն, պարսկական եւ օսմանեան բախումներու եւ հակամարտութիւններու բեմ դարձած մեր հայրենիքին մէջ, երբ օր մը Շահին զօրավարը եւ ուրիշ օր մը սուլթանին հրամանատարը մեր երկիրը կ'աւերակէին եւ Շահ Աբաս

թագաւորը հարիւրաւոր-հազարաւոր հայեր
 «արտասահմանեալ» կ'ընէր, 17րդ դարու պատմիչ
 Առաքել Դաւրիժեցին սապէս կը նկարագրէր Էջմիածինի
 ծանր օրերը.- «Էջմիածինի խորանը լքուած էր, ո՛չ մոմ
 կար, ո՛չ Աւետարան, միայն թռչուններու երամը այնտեղ
 թառած էր: Եւ Էջմիածինի վանքի պատերուն ներքեւ
 փոշիին տակ ծառի կոճղի կը նմանէին Հայոց ձեռագիր
 մատեանները...»: Գիրքը փայտի, կոճղի կը վերածուի երբ
 ընթերցող մարդուն աչքին մէջ կը պակսի կեանքը:

Սիրելիներ,

Երբ Ռուբէն Սեւակի անունով այս մատենադարանը կը
 բանանք այսպիսի հանդիսաւորութեամբ, այսպիսի
 ոգեւորութեամբ, այս մատենադարանի ընթերցողներն են
 որ այս խանդավառութիւնը պիտի արժեւորեն: Ահաւասիկ
 թէ ինչո՞ւ իմ առաջին խօսքս ուղղեցի տնօրէնութեան,
 ուսուցչական կազմին, ուսանողութեան, ինչպէս նաեւ
 շրջանաւարտներու միութեան, որոնք այս դպրոցը պէտք
 չէ լքեն երբ կ'աւարտեն իրենց դպրոցական շրջանը:

Ես այսօր եկած եմ իմ գնահատանքը յայտնելու այս
 դպրոցին գործունէութիւնը ապահովող, միջոցները
 հայթայթող, հոգածութիւն ցոյց տուող հոգաբարձութեան
 եւ Հայ կրթական, բարեսիրական միութեան
 անդամներուն, վարչութիւններուն, որոնց խնամքը կը
 գնահատենք բարձրագոյն աստիճանով, որովհետեւ կը
 տեսնենք թէ անոնք միայն դպրոցի ժողովական
 հանդիպումներով չէ որ կը զբաղին, այլ յաճախ այս
 յարկին տակ ներկայ ըլլալով իրենց բաժինը կը բերեն այն
 ծաղկումին, առանց որուն դպրոցի պարտէզը կը թառամի
 եւ չի տար այն պտուղը որուն կը սպասէ մեր ազգը:

Եկած եմ այսօր իմ շնորհակալութիւնը եւ գնահատանքը
 յայտնելու նաեւ այս շրջանի քաղաքապետութեան,
 յարգարժան քաղաքապետին, քաղաքապետական
 խորհուրդի անդամներուն: Այստեղ նաեւ կ'ուզեմ իմ
 յարգանքի խօսքը ուղղել ա՛յն նահատակի յիշատակին, որ
 Հայու անուն չունէր, բայց Հայուն պէս քրիստոնէական

հաւատք ունէր: Ա՛յն քահանային, որուն զաւակը՝ տոքթ. Հայկ Սելիմ, այսօր մեր մէջ կը գտնուի: Շնորհակալութիւն իրեն, որու նահատակ հօր յիշատակը կը յարգէ Հայ ժողովուրդը:

Ես եկած եմ նաեւ իմ բարեկամական եւ խորագոյն աստիճանի գնահատական խօսքը ուղղելու բացակայի մը, որու համար բացակայ ըսելը ճիշդ պիտի չըլլայ, ինչպէս քիչ առաջ արդէն յայտնեց Պրն. Ժիրայր Նայիրին: Այդ անձը Պրն. Յովհաննէս Չիլինկիրեանն է, որ նաեւ իմ անձնական բարեկամն է եւ մեր ազգի մշակոյթի նուիրեալներէն եւ բացառիկներէն մէկն է, անկախաբար այն իրողութենէն որ ինք եղբօրորդին է Ռուբէն Սեւակի: Ես ձեր մէջ ամենէն բախտաւոր անձն եմ այն տեսակէտով որ ճանչցած եմ ո՛չ միայն Պրն. Յովհաննէս Չիլինկիրեանը, այլ նաեւ Սեւակի եղբօր աղջիկները, որոնցմէ երեքը երկինք բարձրաձած են եւ մէկը երկրի վրայ կ'ապրի: Այստեղ կ'ուզեմ յիշատակել անոնց անունները, նախ՝ ննջեցեալներունը.- Տիկ. Մալաքեան՝ Հռոմի մէջ, Տիկ. Գըլընճեան եւ Տիկ. Փափագեան՝ Յունաստանի մէջ եւ այժմ ապրող, ստեղծագործող, արուեստագէտ նկարիչ Տիկ. Սալերին՝ Պոլսոյ Մեծ Կղզիի իր ապարանքին մէջ եւ որու մէկ նկարը ստացայ անցեալ օր՝ մեր թանգարանին նուիրուած, որ կը կոչուի «Կոմիտաս Վարդապետ»:

Ահաւասիկ օրհնեալ ընտանիք մը, որ Ռուբէն Սեւակի մահէն ետքը Սեւակեան շունչը ոչ միայն չէ կորսնցուցած այլ կը տարածէ ու կը բաշխէ մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ:

Տեղեակ եմ թէ ինչպէս Պրն. Չիլինկիրեան անձամբ որքան օգտակար եղաւ այս Մատենադարանին եւ համեստ ըլլալով չուզեր որ այդ բոլորը յիշուին, բայց ես պիտի յիշեմ, իսկ դուք կաթողիկոսին ասանկ բաներ մի՛ արգիլէք (կատակով): Պրն. Չիլինկիրեան իր բնակած Նիսի (Ֆրանսա) շրջանին մէջ, հիմնած է Ռուբէն Սեւակի յիշատակին նուիրուած Մշակոյթի Տունը, որ անլուելի գանգակատան պէս կը ղօղանջէ՝ հայութեան կեանքին տրոփիւնները տարածելով այցելուներուն վրայ: Թո՛ղ

սիրելի Յովհաննէս Չիլինկիրեանի նուիրումը պտղաւորուի, երկար ապրի, իր շունչը երկա՛ր մնայ՝ իր տիկնոջ հրմային հետ միասին:

Սիրելիներ՛ր,

Հոս պիտի խօսիմ նաեւ Շամիրամի մասին: Մեզմէ շատեր իրենց որքա՛ն երջանիկ եւ ուրախ պիտի զգան, որ Ռուբէն Սեւակ որ մեզ համար բեմէն արտասանուող, գիրքին մէջ կարդացուող կամ մարմառի մը վրայ գրուող յիշատակային ձայն մըն էր միայն, ահաւասիկ իր աղջկան մարմնային ներկայութեան ընդմէջէն մեզի կը յայտնաբերուի: Ես որ - ինչպէս ըսի - ճանչցած եմ Ռուբէն Սեւակի եղբօր աղջիկները, ձեզի կը վստահեցնեմ որ Շամիրամ շատ կը նմանի անոնց: Ան շատ գեղեցիկ եւ յուզիչ խօսքեր ըսաւ հօրը մասին, զորս կարելի է մէկ խորունկ եւ հարուստ բառի մը մէջ ամփոփել՝ «շնորհակալութիւն»...: Այսօր ես Շամիրամին կ'ըսեմ. - «Դուք ձեր ըսածներով միա՛յն մէկ սխալ թոյլ տուիք, ըսելով թէ մենք ձեր հօրը յիշատակը յարգելով նոր կեանք տուինք անոր: Թոյլ տուէք, իբրեւ կաթողիկոս, իբրեւ հոգեւոր առաջնորդ՝ ձեզի ըսել, թէ նահատակներն են, որոնք նոր կեանք տուին մեզի: Մենք շատ բան պարտական ենք ձեր հօրը: Երեւակայեցէք որ տասնեակ հազարաւոր հայ աշակերտներ իրենց դպրոցներուն մէջ արտասանած են ՌՈՒԲԷՆ ՍԵԱԿ-ի անունը եւ կարդացած են անոր գրիչին պատկանող ստեղծագործութիւնները, ինչպէս՝ «Բժիշկին գիրքէն փրցուած էջեր»ը...:

Այսօր, ա՛յս գրադարանը մեզի համար պիտի ըլլայ Սեւակի ներկայութեան, պատգամներուն, անոր հաւատացած արժէքներուն եւ գաղափարներուն միջավայրը: (Վեհափառ Հայրապետը այնուհետեւ Շամիրամ Սեւակի հօրը նուիրուած բանաստեղծութենէն «Message à mon père» հատուած մը կարդաց):

Սիրելի՛ բարեկամներ,

Կը խորհիմ, թէ այս երեկոյ մենք պատմական աքթ մը

կատարած ըլլալու գիտակցութեամբ է որ կը մեկնինք այս կրթական հաստատութենէն: Այստեղ չենք եկած պատմութիւնը յիշելու համար: Այստեղ եկած ենք պատմութիւն կերտելու մեր պարտաւորութեան մէկ բաժինը կատարելու նպատակով: Այս օրը (Ապրիլ 23), Ապրիլեան եղեռնի նահատակներու ոգեկոչման նախընթաց գիշերը, երբ քիչ ետք երիտասարդները պիտի հաւաքուին Անթիլիասի Մայրավանքին մէջ, երբ վաղը (Ապրիլ 24) դուք պիտի գաք այնտեղ եւ ծունկի պիտի գաք նահատակներու յուշարձանին առջեւ, երբ այլ ձեռնարկներով պիտի ոգեկոչէք ու պանծացնէք զանոնք, յատկապէս այս երեկոն յատուկ եւ բացառիկ նշանակութիւնը ունի ձեզի համար, որովհետեւ դուք վկաները կը դառնաք այնպիսի արարքի մը որ մեր ժողովուրդին համար միա՛յն անցեալի յիշատակութիւն մը չէ, այլ դէպի ապագայ գացող այս ժողովուրդին կեանքին յառաջընթացին մէջ քայլ մըն է: Մատենադարան կառուցել, գրադարան բանալ Ռուբէն Սեւակի յիշատակին արժանաւորագոյն եղանակներէն մէկն է Ռուբէն Սեւակը պատուելու: Ասկէ տարիներ առաջ երբ մենք երջանկութիւնը ունեցանք «Վարուժան» անունով հրատարակչական հիմնադրամ մը հաստատելու, այն ատեն ալ նոյն բանը ըսինք, որ նահատակին համար յարգանք ընծայելը խօսքով, միայն յիշելով չի բաւեր: Նահատակները պէտք է ապրեցնել, որպէսզի որոնցմով մենք ապրինք: Զանոնք ապրեցնել մե՛ր կեանքին մէջ, քանի որ ուզենք կամ չուզենք անոնք կ'ապրին: Ռուբէն Սեւակ նահատակը ինք կը վկայէ անմահութեան մասին: Մենք պէտք ունինք ի՛ր հոգիին եւ յարութեան շունչին, այն շունչը որ երգեց իր գրչակից ուրիշ մէկ եղբայրը՝ Վահան Թէքէեանը. «Յարութեան շունչն է ահա որ կը յառնէ հորիզոնէն, կը ծաւալի մարմնիդ վրայ...»: Այդ նոյն շունչին տրոփիւններէն մէկն է այս գրադարանը:

Օր մը Սեւակը 1909 թուականին երբ գնաց ու այցելեց գիւղական գերեզմանատունը, բանաստեղծութիւն մը գրեց «Գիւղական գերեզմանատան մէջ» վերնագրով. ո՛հ ինչ բառեր, որոնք կարծես թէ երէկ գրուած ըլլային.-

Լո՛ւռ նստած քարի մը վըրայ տապան,
Դիտեցի լռի՛ն այդ վայրը խոպան...

(...)

Ընկղմած ծոցն այդ Մահուան Քաղաքին,
Զուր խորհեցայ թէ անմա՛հ էր հոգին...:
Անմա՛հ, բայց չէ՞ որ երկնից մէջ գարնան
Բիւր գիսաւորներ մոխիր կը դառնան...

(...)

Անմա՛հ, մինչեւ ե՞րբ, եւ ինչպէ՞ս, եւ ո՞ւր...:
Բայց ուսկէ՞ կու գայ այն Յոյսը մարդուն,
Որ մեծ-ցայգին մէջ միայնա՛կ արթուն
Կ'ուզէ հսկել՝ երբ իր ոսկորոտին
Երկու ափ հոգի ներքեւ կ'անհետին:
Եւ ինչպէ՞ս դիակը փտելէ վերջ, Մարդ յամառօրէ՛ն,
Մահուա՛ն ծոցին մէջ,
Անմահութեան Յո՛յս մըն է դիուցեր...:

(...)

Ա՛խ, անմա՛հ ըլլալ...: Ապրի՛լ յաւիտեան.
Իսպա՛ռ չունենալ ո՛չ դար, ո՛չ վայրկեան.
Ժամանակի՛ն պէս, ո՛չ վայրկեան.
Ժամանակի՛ն պէս, ժամանակի՛ն մէջ,
Տքա՛լ, տառապի՛լ, բայց ապրի՛լ անվերջ...:
Սիրտը արիւնոտ, մարմինը հիւանդ,
Յոգնաբե՛կ, ի՛նչ փոյթ, ապրիլ մանաւանդ...:
Շիւղ մ'ըլլալ մարգի, ի՛ր մը լռելեայն,
Բայց յաւիտենին մէջ ապրի՛լ միայն...:
Քար մ'ըլլալ անարգ, ապառաժ մ'անխօս,
Գէթ նիհար առուակ մ'ըլլալ մշտահոս,
Ծա՛ռ մը դարաւոր, մետա՛ղ մը միայն
Անմի՛տ, անզգա՛յ. չի մեռնի՛լ սակայն...:

(...)

Ու երբ լսեն թէ գիտութիւնը նոր
Այրեց հի՛ն, փոշո՛տ գիրքերը բոլոր,
Թէ նիւթ կայ միայն, Հոգին չէ՛ անմահ,
Հոգին չի կա՛յ իսկ. - Մի հաւատաք, ա՛հ:

(...)

Վճիտ մոմեաներն հին Եգիպտոսին,
Դարերու գաղտնի՛քը թող ձեզ խօսին...:
Նայուածք մ՛ուղղեցէք դէպի Պարթէնոն,
Նոր Անմա՛հներն են որ կը խրոխտան հո՛ն:
Ու է՛ն չոր գիտունն իսկ՝ կրօնքին օտար՝
Քարէ արծանի մը հոգին կու տար...:

(...)

Սիրելի ո՛վ Սեւակ, վերջին խօսքս քեզի ուղղուած է,
Դուն գերեզման այցելեցիր, բայց ոչ ոք քու գերեզմանդ
չտեսաւ: Մենք չունինք նոյնիսկ մխիթարանքը գալու եւ
նստելու տապանիդ քարի մը վրայ եւ հողին տակէն
ոսկորներուդ անմահութիւնը ըմպելու...: Բայց այսօր
«Սահակեան-Մկրտիչեան» գոլէճի այս յարկին տակ
գերեզմանիդ տեղ մենք մատենադարան մը
կառուցեցինք, որպէսզի հոգիդ անմահ ու երջանիկ մնայ
գալիք նոր սերունդի հոգիներուն մէջ:

Ո՛վ Սեւակ, մնաս միշտ անմահ՝ այնպէս ինչպէս երգեցիր,
այնպէս ինչպէս երագեցիր: Դուն մեզի կեանք տուիր,
յարգանք քեզ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

Այնուհետեւ Վեհափառ Հայրապետը - Շամիրամ Սեւակի
ներկայութեան - գրադարանին բացումը կատարեց, իսկ
Սեւակի դուստրը գրադարանի մուտքին տեղադրուած
հօրը դիմանկարը քօղազերծեց եւ յուզուած լուռ
աղօթեց...:

(...)